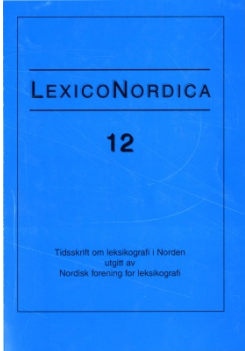

LexicoNordica

Forfatter:	Magnhild Vollan	
Anmeldt værk:	Kulbrandstad, Lars Anders, Olav Veka og Bjarne Øygarden: <i>Ordrett. Ordliste for mellomsteget.</i> Nynorsk. Bergen: Fagbokforlaget 2003 <i>Ordrett. Ordliste for mellomtrinnet.</i> Bokmål. Bergen: Fagbokforlaget 2004 <i>Ordrett. Øvingshefte i ordlistebruk – mellomsteget.</i> Nynorsk. Bergen: Fagbokforlaget 2003 <i>Ordrett. Øvingshefte i ordlistebruk – mellomtrinnet.</i> Bokmål. Bergen: Fagbokforlaget 2004	
Kilde:	LexicoNordica 12, 2005, s. 347-361	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Magnhild Vollan

Kulbrandstad, Lars Anders, Olav Veka og Bjarne Øygarden:
Ordrett. Ordliste for mellomsteget. Nynorsk. Bergen: Fagbokforlaget
2003

Ordrett. Ordliste for mellomtrinnet. Bokmål. Bergen: Fagbokforlaget
2004

Ordrett. Øvingshefte i ordlistebuk – mellomsteget. Nynorsk. Bergen:
Fagbokforlaget 2003

Ordrett. Øvingshefte i ordlistebuk – mellomtrinnet. Bokmål. Bergen:
Fagbokforlaget 2004

Eget nettsted med øvingsoppgaver til fri bruk

www.fagbokforlaget.no/ordrett

1. Innledning

Denne ordlistepakka er den første i en ny serie ordlister for grunnskolen. Den er lagd med tanke på elever på mellomtrinnet, mens den neste som etter planen vil foreligge i år, er beregna på elever på ungdomstrinnet. I følgebrevet til redaksjonen (juni 2004) presenterer forfatterne arbeidet sitt slik: ”Vi har prøvd å friske opp og fornye ordlistesjangeren med en serie ordlister for grunnskolen.” Intensjonen med den foreliggende ordlistepakka har vært ”å gjøre barn mer interessert i ord ved å friske opp sjangeren, legge inn interessevekkende fagstoff og lage varierte øvinger i hefte og på nett”. De skriver også at de har tilpassa utvalget av ord og ”prøvd å gjøre oppføringene så lett forståelige som mulig for 10–12-åringer”.

All tilrettelegging forutsetter kjennskap til målgruppa og kunnskap om det som angår målgruppa. Her er målgruppa elever i 10–12-årsalderen, da vil tilpassinga av fagstoffet måtte få betydning for både form og innhold. God tilpassing vil på den ene sida komme til syne gjennom relevans og forenkling og på den andre gjennom mer krevende og ”voksne” innslag som skal gi elevene noe å vokse på og strekke seg etter. Et overordna perspektiv i denne omtalen gjelder nettopp tilrettelegginga for målgruppa.

2. Målgruppa

At en ny ordlisteserie starter på mellomtrinnet, er ikke tilfeldig. Ifølge L97 er det der elevene skal ta ordlista i bruk. Arbeid med rettskriving nevnes ikke blant hovedmomentene på småskoletrinnet, men kommer for fullt på mellomtrinnet. I 5. klasse skal elevene ”arbeide med rettskriving ut frå individuelle behov. Bruke ordliste” (L97:122). Året etter skal de ”arbeide med avsnitt og rettskriving i egne tekstar og få rettleiing etter behov” (L97:123), i 7. klasse skal de ”arbeide grundig med ein tekst med vekt både på det estetiske i si eiga språkføring og med vekt på rettskriving” (L97:124). Vi ser at arbeidet med å utvikle god språkføring også har en naturlig plass blant hovedmomentene på mellomtrinnet. I 5. klasse skal elevene ”utforske korleis vi kan variere språket gjennom ordval og syntaks” (L97:122), i 6. klasse skal de ”leggje vekt på ordval, nyansar og variasjon i språket” (L97:122), og i 7. klasse skal de ”finne ord av engelsk opphav i norsk og prøve å finne norske synonym” (L97:124). *Ordrett* presenteres i baksideteksten som ”ei ordliste som faglig og pedagogisk er tilrettelagt for mellomtrinnet i grunnskolen”. La oss se nærmere på de enkelte delene.

3. Ordlistene

Siden nynorskordlista (298 s.) og bokmålsordlista (326 s.) i stor grad er parallelle, gjelder omtalen nedenfor begge. Sitatene er stort sett henta fra nynorskordlista. Begge ordlistene innledes med en henvendelse til læreren og en gjennomgang av de forenklingene som er gjort i oppføringene i ordlistedelen. Deretter kommer ca. fire sider brukerveiledning. Så følger oppslagsdelen, og til sist kommer fire nye sider til eleven.

3.1. Før og etter oppslagsdelen

I ”Til læreren” (s. 3–4) gir forfatterne en presentasjon av den nye ordlisteserien og presiserer: ”Denne nynorskordlista er spesielt tilpassa elevar på mellomsteget, både i omfang, ordutval, bøyingsoppføringar, ordforklaringar, bruksdøme og synonym.” I den vidare teksten kommer de inn på hvordan de har gjort denne tilpassinga, både hvilke grep de har tatt for å gi elevene det de kan ha bruk for, og hvilke forenklinger de har funnet det nødvendig å gjøre. Det er særlig i markering av valgfrihet at det er gjort forenklinger i oppføringene, noe som kommer eksplisitt til uttrykk: ”I ei pedagogisk tilpassa ordliste på dette nivået er det ikkje mogleg å syne heile spennvidda i rettskrivinga” (s. 4). I

oversikten over forenkla oppføringer blir det gjort rede for hvilke sideformer i formverket som ikke er tatt med i ordlisteoppføringene.

Henvendelsen til læreren og oversikten over forenklingene i oppføringene er viktige deler. Presentasjonen er klar og oversiktlig, og forfatterne har begrunna viktige valg på en kort og grei måte. I nynorskordlista brukes det noe plass på å si at både det klassiske ordtilfanget i nynorsk og nyere ord (også etter retningslinjene for opptak av tyske og danske importord vedtatt av Norsk språkråd i 1998) er med. I begge listene er det tatt med et avsnitt om hva det er rimelig å vente av elevene med tanke på å forstå systemet med ulike former.

Vi kan ikkje vente at elevar i denne aldersgruppa heilt ut vil skjønne systemet med hovudformer og sideformer markert med klammer []. Det viktigaste er at eleven vert fortald at ho kan velje fritt mellom alle formene i ordlista, klammer eller ikkje klammer. Likevel ligg det ein signaleffekt i klammene som eleven bør få forklart (s. 3).

Dette er klare meldinger og oppfordringer til læreren. Den påfølgende presentasjonen over forenkla oppføringer er også ryddig og oversiktlig. I nynorskordlista er det mange punkt her, det dreier seg imidlertid stort sett om de samme forenklingene i presentasjon av bøyingsmorfologi som praktiseres i Hellevik: *Nynorsk ordliste*, 9. utg. Dette er kloke valg. I bokmålsordlista har en valgt å ikke markere kløyvd infinitiv. Det er vanlig i skoleordlister, blant annet i Hjulstad og Sødal: *Bokmålsordliste*, 1. utg. Videre har en valgt forenkla oppføring ved substantiv på *-het* idet disse orda bare framstår som hankjønnsord. Dette valget kan diskuteres. Ellers er de tre siste punkta i oversikten like i de to ordlistene. Forenkla oppføring ved ord der tre like konsonanter støter sammen, og ved ord med aksent er hensiktsmessig: De valga som forfatterne har gjort her, sparer plass og gjør det lettere for en utrent bruker å finne det han leiter etter. Det siste punktet gjelder oppføring av fremmedord som er norvagisert. De er i noen tilfeller oppført slik: (lunch) ' **lunsj**. Hensikten er: "Eleven vil kunne finne tidlegare skrivemåtar i parentes og få råd om ny skrivemåte" (s. 6). Dette er gjort i svært få tilfeller, og har etter mitt skjønn lite for seg. Denne kategorien opplysninger kunne med fordel ha vært sløyfa.

Neste del bærer overskriften "Korleis bruker du *Ordrett*?". Her henvender forfatterne seg til eleven med opplysninger om hva han kan finne svar på gjennom aktiv bruk av ordlista: rettskriving, bokstavkunnskap, ordbøying, valgfrihet, synonymmer, ordhistorie og betydning. Denne brukerveiledningen er nyttig, og oppsettet er luftig og oversiktlig. Stoffet er inndelt i sju punkt der overskriftene er forma som spørsmål med relevans for en utrent ordlistebruker. Det gis klare svar

med illustrerende eksempler der det også trekkes inn fagord, som ledeord, sideform, hovedform. I bokmålsordlista står det mer om valgfriheten enn i nynorskordlista, og det gis flere og tydeligere eksempler, men begge steder blir det understreket at eleven kan bruke alle de formene som er vist i ordlista, enten de står i klammer eller ei. I bokmålsordlista finner vi dessuten denne formuleringa: ”Velg de formene du synes passer best” (s. 7). Den er inviterende og passer godt for elever på dette trinnet.

På de siste fire sidene får eleven seks rettskrivingsråd under overskriften ”Lurt å lære”. De fem første gjelder forhold som han kan finne svar på i ordlista, mens det siste gjelder bruken av og/å. Dette stoffet er ganske bortgjømt, en kan gjerne spørre om hvorfor det er tatt med. Jeg tror elevene kunne hatt større nytte av fire blanke sider med plass til egne oppføringer her.

3.2. Oppslagsdelen

Det blir oppgitt at ordlistene inneholder ca. 12 000 oppslagsord, og at utvalget er gjort ut fra ei vurdering av hvilke ord eleven vil få bruk for i skriftlige arbeider. På baksida av ordlista blir det ellers opplyst at den har ”god alfabetstøtte for eleven; fulle bøyingsformer; synonym, ordforklaringar og bruksdøme; historia bak bokstavane; interessevekkjande rutetekstar om enkeltord og andre språklege emne”. På alle sider er det brukt farge, lilla i bokmålsordlista og grønt i nynorskordlista.

3.2.1. Sideutforming

Det gis god alfabetstøtte på hvert oppslag ved at alfabetet står i en kolonne ytterst til høyre. Den bokstaven vi er ”på”, er særskilt markert – både på venstre og høyre side av oppslaget. Ledorda trer også tydelig fram. Alfabettrekkene og ledeorda har fått farge for at det skal bli lettere å finne fram i ordlista, sier forfatterne. I tillegg er bokstavomtalen og rutetekstene farga, hver på sin måte. Det kan være at fargebruken gjør det lettere for eleven å skille ut disse opplysningene, det skaper i alle fall variasjon på sidene. Fargebruken er en del av den ytre oppfriskinga av ordlista. Etter mitt skjønn er sideutforminga vellykka.

3.2.2. Bokstavomtaler og rutetekster

Hver bokstav får en liten omtale på sin plass i oppslagsdelen. Disse 29 omtalene inneholder blant annet opplysninger om bokstavenes historie og bruk i norsk og om forholdet mellom uttale og skrivemåte. Her får leseren opplysninger som kan vekke interesse og nysgjerrighet som fører til videre undersøkelser. Opplysningene om forholdet mellom lyd og bokstav kan være til hjelp for eleven i eget rettskrivingsarbeid. Jeg ser på disse omtalene som positive tilskudd til ordlista.

Det er ca. 120 rutetekster i begge ordlistene, de fleste er parallelle. Disse skiller seg klart ut fra det som ellers står på sidene, fordi de står i fargelagte ruter. De tiltrekker seg oppmerksomheten, og etter mitt skjønn kan de skape interesse for språk. Her møter eleven mange etymologiske forklaringer. Disse dreier seg både om ords opphav, utvikling og slektskap. Videre presenteres grammatiske opplysninger, synonymmer, språkbruk før og nå og talemålsvariasjon. Flere av rutetekstene utfordrer eleven med spørsmål som: ”Kor mange av disse kjenner du frå ditt talemål?” og ”Ser du noko felles ved alle desse orda?” Tekstene er ofte ganske komprimerte, så det kan nok være vanskelig for en elev på mellomtrinnet å skjønne innholdet og sammenhengene som formidles der, men jeg synes forfatterne har lyktes godt i å forenkle med tanke på brukeren.

Følgende rutetekst kan tjene som eksempel på dette aktiviserende og interessevekkende innslaget: ”Ordet **vott** er eit gammalt norsk ord, medan *vante* er nyare. Tyder dei det same? *Hanske* er lånt frå tysk *hantscho* ’handsko’!”

3.2.3. Oppslagsord

Utvalget av oppslagsord er tydelig gjort ut fra ei vurdering av hvilke ord eleven vil få bruk for i skriftlige arbeider. For det første finner vi mange oppslagsord henta direkte fra fagområder som en elev på mellomtrinnet vil ha særlig nytte av i skolesammenheng. Jeg har sett på mål og hovedmomenter for 5.–7. klasse i KRL (s. 99 ff.), norsk (s. 120 ff.) og samfunnsfag (s. 180 ff.) i *L97*, og slått opp i ordlista på sentrale ord. I KRL skal elevene arbeide med eldre kristendomshistorie, i ordlista finner vi blant annet følgende relevante oppslagsord: **abbed**, **helgen**, **katedral**, **katolsk**, **kyrkje**, **kloster**, **martyr**, **munk**, **nonne**, **relikvie**. I forbindelse med andre religioner skal elevene spesielt arbeide med islam, jødedommen, hinduismen og buddhismen. Også her er det tatt med relevante oppslagsord. I norskplanen nevnes blant annet at elevene skal ”Bli kjende med nokre fleire mytar som til dømes

historia om Loke, Hel, Fenresulven og Midgardsormen og Ragnarok” (s. 121). I ordlista finner vi for eksempel **helheim, hov, Midgard, Mjolne, myte, mytisk, mytologi, ragnarok, Yggdrasil, ås**. Det er også tatt med mange oppslagsord med relevans for arbeidet i samfunnsfag. På dette trinnet er det ”Historie – frå dei eldste tidene og fram til om lag år 1750”, ”Geografi – omverda vår” og ”Samfunnskunnskap – mennesket i møte med samfunnet” som er målområdene. Jeg skal ikke konkretisere like detaljert her, men nevne at ordlista inneholder mange geografiske navn (på byer, fylker, land og verdensdeler), navn på de politiske partiene i Norge og ulike institusjoner. Dette samsvarer godt med arbeidsområder som er nevnt i dette faget.

For det andre er det tatt med mange ord som brukes i forbindelse med presentasjon av aktuelle saker, i aviser og nyhetssendinger. Jeg tenker på ord som **DNA, dop, ekstase, homofil, idol, insest, Internett, lesbisk, miljø** (”miljøvern”), **overgrep, ozon** (”ozonlaget”), **pedofil, ran, ranar, ransaking, underslag**. I 5. klasse skal elevene ”leggje fram egne tankar, lærestoff og nyhendestoff, slik at andre fattar interesse for det som blir sagt” (L97:121), i 6. klasse skal de ”skrive sakprosattekstar, gjerne knytte til arbeidet i andre fag” (L97:122) og ”lese aviser og sjå på stoffutval. [...] Lage ei avis som blir publisert på skulen og i lokalmiljøet” (L97:123). Med utgangspunkt i min lille punktundersøkelse av ordutvalget blir konklusjonen at elevene får god støtte i ordlista til skriftlig arbeid om mange emner som er aktuelle på mellomtrinnet.

For det tredje er det mange oppslagsord som refererer til fritidsaktiviteter av særlig interesse for den aktuelle aldersgruppa, for eksempel **cd og dvd, chatte og chatting, chips og cola, gapahuk og lavvo, hip-hop, dinosaur og tyrannosaur, ludo og yatzy**. Jeg merker meg også at det er mange nyord i lista, som **kjip, online, stand-up**. Videre ser jeg at det er gitt plass til mange hverdagsord, blant annet **bæsj, bø!, klining, klå, prompe, søren**. Dette bidrar også til at ordlista er relevant for målgruppa.

Tilpassinga til målgruppa kommer også fram ved bruk av bøyingsformer som oppslagsord, for eksempel **meg, oss, henne** el. **ho, hennar** el. [**hennes**], **hans**. Slik blir ordlista et tilbud med ”lav terskel”. Det er klokt med tanke på at målgruppa er elever som skal lære å bruke ordlista. At orda er ført opp med fulle bøyingsformer, er også hensiktsmessig. Det bør være slik at brukeren lett finner svaret på det han lurer på.

3.2.4. Tilleggsopplysninger

I oppslagsdelen får brukeren både ordforklaringer, synonymer og brukseksempler. Ei optelling i bokmålsordlista av slike forekomster på ti tilfeldig valgte sider viser at mer enn 80 % av oppslagsorda har én eller flere av disse tilleggsopplysningene. Det er en høy andel. Spørsmålet blir om disse er valgt ut og formulert med tanke på målgruppa. Jeg vil belyse dette kort ved å gi noen eksempler (i hovedsak henta fra bokmålsordlista s. 320).

Forklaringene er korte og ser hensiktsmessige ut: **å** (liten elv), **åbor** (fisk), **ål** (fisk), **år** (tidsrom), **åre** (padleredskap; blodåre). Synonymene som oppgis på samme side, virker også velvalgte: **åle** (*krype*), **åme** (*larve*), **åndelig** (*sjelelig, religiøs*), **åpenbar** (*klar, tydelig, opplagt*), **åremålsdag** (*fødselsdag*), **årevis** (*i mange år*). Her er hensikten at eleven skal få forslag til andre uttrykksmåter med tanke på språklig variasjon. Synonymene fungerer også ordforklarende. Brukseksemplene som er tatt med på samme side, kan virke mer tilfeldige: **åpenbaring** ("Johannes' åpenbaring"), **åpne** ("åpne døra!"). Ved noen oppslagsord gis det flere tilleggsopplysninger: **ånd** (overnaturlig vesen; *sjel*), **ånde** (*pust, "dårlig ånde"*), **åpen** (*oppe, "døra er åpen"*). Noen steder er brukseksemplene virkelig lagd med tanke på å trekke inn brukerens erfaringer og perspektiv, blant annet ved disse oppslagsorda: **ansvar** ("ha ansvaret for melkesalget"), **arv** ("arv etter besteforeldrene"). Mange steder oppgis ei sammensatt ordform som eksempel på bruk, blant annet ved **rampe** ("rullebrettrampe"), **stil** ("eventyrstil") og **tiss** ("guttetiss", "jentetiss"). Slike brukseksempler tror jeg vil fungere godt for mange elever.

Denne eksempelsamlinga illustrerer også at de ulike tilleggsopplysningene har fått ei klar typografisk utforming. Heilhetsinntrykket er at det gis mange relevante tilleggsopplysninger som kan være til stor hjelp for eleven i arbeidet med å forstå ordlisteoppføringene og i eget skrivearbeid.

3.2.5. Kritiske merknader

Som jeg har vist tidligere (under 3.2.3), er utvalget av oppslagsord tydelig gjort ut fra ei vurdering av hvilke ord elevene vil få bruk for i skriftlige arbeider. Jeg undrer meg likevel over at **Olav den heilage** og **Olav Tryggvason** er tatt med som oppslagsord. Eleven får gjennom disse vite hvilke ord som skal skrives med stor forbokstav og stavemåten for øvrig, men det kan diskuteres om disse bør være oppslagsord. Når det gjelder tilleggsopplysninger, gis det noen steder

nærmest leksikonopplysninger, blant annet ved følgende tre oppslagsord: **mellomalder** mellomalderen (historisk tidsbolk: 500–1500 e.Kr.), **reformasjonen** (i Noreg 1536) og **vikingtida** (tida for vikingferdene 800–1050). Opplysningene i parentes kan naturligvis være nyttige for eleven, men om slike opplysninger hører til i ei ordliste, kan diskuteres.

Noen feilaktige og inkonsekvente oppføringer forekommer dessverre. I bokmålsordlista gis blant annet denne misvisende opplysningen: **sabbat** en sabatt, sabatten, fl. sabatter, sabattene.

Siden følgende oppslagsord bare er ført opp én gang, kan en fastslå at de to hovedformene ikke står i alfabetisk rekkefølge: **i vei** el. **i veg**. En kan også finne eksempel på feil oppføring av fremmedord som er norvagisert: **(fax)'faks** og **(faxe)'fakse**. Siden ordformene i parentes er satt med feit skrift, vil brukeren gå ut fra at disse er like riktige som formene utenfor. Dette blir direkte misvisende, og det er altså ikke i tråd med det som er sagt tidligere (s. 5) om denne typen oppføringer. Oppføringa av **brenn-nesle** (i begge ordlistene) er også i strid med de forenklingene som presenteres før oppslagsdelen. Ovenfor (under 3.2.2) siterte jeg en rutetekst som eksempel på et aktiviserende og interessevekkende innslag i ordlista. Her er det tyske ordet *hantscho* ikke stava i tråd med gjeldende tysk rettskriving. Dersom hensikten er å vise hvordan ordet uttales, burde det heller ha kommet som en tilleggsopplysning. Nå blir mottakeren feilinformert.

4. Øvingsheftene

Omtalen nedenfor gjelder både bokmåls- og nynorskheftet siden de er parallelle. Her er sitatene stort sett henta fra bokmålsheftet. Heftet (80 s.) som er beregna til engangsbruk, har fått en tiltalende form. Oppsettet er luftig, med enkelte illustrasjoner. Øvingsheftet er godt tilpassa målgruppa.

4.1. Innledning, oppgavestoff og fasit

På første side henvender forfatterne seg til eleven på en vennlig og åpen måte. De formulerer hensikten med heftet tydelig og understreker at det viktigste er å lese og skrive mye (s. 3). Det er bra. Her kommer det også en henvisning til nettstedet og ei oppfordring om å bruke det. Innholdslista (s. 4) gir eleven god trening i å se ulike kapittelnivåer. Den første tekstsida bærer overskriften "Hvordan ser ordlister ut?" Her møter brukeren et utsnitt av ei ordlisteside med introduksjon av sentrale

fagord som kobles til illustrerende eksempler i ordlista, blant annet oppslagsord, hovedbetydninger, ord i klammer, synonymer, eksempel på bruk, fulle bøyingsformer. Denne sida er god, den viser det meste av det heftet omhandler, på en instruktiv måte. Mange elever vil ha nytte av å slå opp her flere ganger.

De 72 (71 i nynorskheftet) oppgavene utgjør hovedinnholdet i heftet. Oppgavestoffet er omfattende og variert, både når det gjelder innhold og form. De første 22 oppgavene gir alfabettrening. Mange av de øvrige forutsetter at en slår opp i ordlista. Oppgavene handler om å utforske oppbygginga av ordlista, problematiske sider ved rettskrivinga, ordlagning, fornorsking av importord, synonymer, valgfrie former. Enkel/dobbel konsonant, kj-, sj-, å- og o-lyden fokuseres på som vanlige skrivefeil. De fleste oppgavene forutsetter lite skriving fra elevens side, mange oppgaver går ut på å fylle inn enkeltbokstaver eller -ord. I noen ganske få oppgaver blir eleven bedt om å skrive mer, men flere av utfyllingsoppgavene forutsetter også at eleven skal tenke etter og vurdere før han svarer. Noen av oppgavene har et klart bevisstgjørende formål, blant annet om forholdet mellom egen uttale og den fastsatte skrivemåten, og om hvilke skrivemåter den enkelte vil velge i engelske ord i norsk. Det er fint at oppgavene utfordrer til ettertanke og kobling mellom egen uttale og (valg i) rettskrivinga. Dette kan legge grunnlaget for språkinteresserte elever som foretar bevisste språklige valg.

Jeg tror oppgavene vil fungere særlig godt i 5. klasse når elevene skal lære å bruke ordlista. Noen av oppgavene er mer krevende, disse kan det være hensiktsmessig å komme tilbake til på 6. eller 7. klassetrinn. Ett sted (s. 17) får eleven direkte oppfordring om å skrive e-post til forfatterne med sine svarforslag. Dette er et godt eksempel på utfordrende og interessevekkende spørsmål som ganske sikkert vil appellere til enkelte elever på heile mellomtrinnet. Positivt er det også at det her er tale om en realistisk skrivesituasjon.

På de siste 13 sidene i heftet finner vi fasiten. Den er oversiktlig og godt tilpassa brukeren, enten det er *Ordrett* eller andre ordlister som brukes. Diskusjonen om det er hensiktsmessig med fasiten lett tilgjengelig eller ei, lar jeg ligge. Elever og lærer må sammen bli enige om de reglene som skal gjelde i klassen under arbeidet, slik at læringsutbyttet blir best mulig.

4.2. Fagstoff

Heftet er ikke bare ei oppgavesamling, det omfatter også små presentasjoner av fagstoff.

Valgfriheten vektlegges tydelig. Den presenteres på en saklig og systematisk måte i forbindelse med presentasjonen av substantiv- og verbbygging (s. 57–63). Etter oppføringa av alle bøyingsformene til oppslagsordet avis står dette: ”Du ser at det blir gitt ulike opplysninger. [...] **Avis** kan være både hunkjønn og hankjønn og får ulik bøyning alt etter hvilket kjønn du velger” (s. 60). I forbindelse med verbbygging (s. 62) står blant annet dette:

Du ser at det blir gitt ulike opplysninger. **Bruke** og **vinne** kan bøyes på én måte. **Sykle** kan ha to former i preteritum og perfektum: sykla el. syklet, har sykla el. har syklet. Du kan bruke den formen du synes passer best. [...] **Stå** har i preteritum formen stod eller sto. Den siste av disse står i skarpe klammer [sto]. Vi sier da at det er en sideform. Du kan fritt bruke slike sideformer.

Valgfriheten blir fokusert på en god måte også i oppgavestoffet: ”[...] Legg merke til at det kan være ulike former å velge mellom. Ta med alle.” (s. 60) og ”Slå opp på disse verbene og før dem inn i skjemaet. Kan noen av dem bøyes på flere måter?” (s. 63). Her oppfordres eleven til å registrere hvilke opplysninger ordlista gir. Dette kan føre til diskusjoner i klassen om hvorfor det er flere former. Her vil læreren ha en sentral rolle som den som kan forklare og veilede.

I utdraget ovenfor ser vi at fagord introduseres og brukes på en uanstrengt måte. Det er ganske mange fagord som tas i bruk på denne måten utover i heftet. Ikke alle blir forklart i teksten. Her må vi regne med at læreren er til stede og gir utfyllende forklaringer underveis, eller at fagorda allerede er kjent for elevene når de gjør de ulike oppgavene, ellers kan dette bli for vanskelig.

Heftet gir elevene noe å strekke seg etter også i de seks oppslaga med overskriften ”Undrer meg på...” Disse tror jeg absolutt vil skape interesse for ulike språkspørsmål. De handler om hvorfor det er 29 bokstaver i alfabetet, om hvor mange alfabet som fins, om det er talemålet eller skriftspråket som er eldst, om ordlaging, om hvor mange ord og språk som fins. Det gis noen svar i heftet, men ingen uttømmende. Det er bra. Her får elevene noe å diskutere og undersøke videre. Det siste oppslaget av denne kategorien gjør andre språk synlige i form av 20 måter å skrive takk på. Dette er en fin konkretiseringsmåte. I mange klasser går det elever med annet morsmål enn norsk. Her blir deres morsmål synliggjort, eller dette kan danne utgangspunkt for slik synliggjøring. Lista kan gjøres lengre, og de fremmedspråklige elevene kan for eksempel supplere med opplysninger om uttale og bruksregler.

4.3. Uheldige formuleringer

Noen uheldige og upresise formuleringer skjemmer bokmålsteksten, blant annet: ”I mange av de videre oppgavene i heftet tar vi opp noen av de viktigste skrivefeilene [...]” (s. 35), ”Kj-lyden kan skrives på flere måter, men når du leser ordet, høres det likt ut” (s. 39), ”Når vi er på jakt etter å-lyden, er det fordi vi ofte hører en å-lyd i ordet, men vi skal skrive lyden med o” (s. 43), ”Mange ord blir uttalt med en o-lyd, selv om ordet skal skrives med u” (s. 45). I nynorskheftet er den førstnevnte formuleringa slik den bør være: ”[...] nokre av dei vanlegaste skrivefeila [...]” (s. 35), ellers er de fleste formuleringene de samme eller like uheldige, for eksempel: ”I mange ord synest vi at vi høyrer ein o, sjølv om ordet skal skrivast med u” (s. 45). Det er en kunst å formulere seg enkelt om komplekse saksforhold, og jeg vil anbefale forfatterne å forbedre blant annet de nevnte formuleringene før neste utgave.

5. Nettstedet

På forhånd var jeg nok mest spent på hva nettstedet kunne tilby. I arbeidet med denne omtalen har jeg sett på oppgavene og gjort meg tanker om dem som fagperson, men jeg har også gått inn i brukerrollen og ikke avgitt riktig svar med en gang. Slik har jeg skaffa meg nyttige brukererfaringer som jeg også vil trekke inn i det følgende. Hovedinntrykket mitt er at nettstedet er oversiktlig og ryddig organisert, og at det er lett å orientere seg der.

5.1. Forside og velkomstsida

Åpningsorda er ”Velkommen til *Ordrett på nett!*” Det presenteres som et nettsted for grunnskoleelever med oppgaver om ordlistebruk og rettskriving. Forfatterne formulerer hensikten sin slik: ”Vi ønsker med dette nettstedet å stimulere til god rettskriving og ordlistebruk!” Under velkomstorda er det tre byggeklosser (A, B og C). Ved hver av disse kommer det fram ei rute med opplysninger om språksituasjonen i Norge (A), om bokstavene (B) og om nytten av ordlister (C). Vi finner også ”Nyttige lenker” her. At brukeren allerede på forsida møter slike interaktive elementer, kan tenne nysgjerrighet og interesse. På denne sida skaffer en seg brukernavn og passord. Det går fort og er gratis. Så går veien videre til *Ordrett på nett – Bokmål* eller *Ordrett på nett – Nynorsk*.

Hver av de to delene åpner med ei velkomstsider med tre rettskrivings spørsmål til eleven. Disse spørsmåla skal illustrere hva nettstedet kan hjelpe til med. Både i sammenhengende tekst og i menyen til venstre får brukeren vite hva slags oppgaver nettstedet tilbyr. Under menyen er det også mulig å søke i *Bokmålsordboka* i bokmålsdelen av nettstedet og i *Nynorskordboka* i nynorskdelen. Eleven får til sist følgende oppfordring: ”Gå inn på de oppgavene du har mest bruk for, test deg selv, øv på nytt og prøv flere ganger.”

Menyen og søkemuligheten i de store ordbøkene er med på alle sidene på nettstedet. Menyen gjør det lett for eleven å leite seg fram til emnene for de ulike oppgavene, og videre til det enkelte oppgavedokumentet. De elektroniske ordbøkene kan brukes underveis i heile arbeidet, eleven kan slik bli vant til å slå opp – også i større ordboksverk. Dette er positivt. Samtidig kan nok dette virke overveldende på en del elever, så her kan læreren bidra med nødvendig veiledning.

5.2. Oppgaver og tilbakemeldinger

Oppgavestoffet er parallelt i bokmåls- og nynorskdelen. De første oppgavene skal hjelpe eleven til å forstå hvordan ordlister er bygd opp, og hvilke opplysninger de kan gi. Så trenes eleven i alfabetet. Deretter kommer oppgaver som tematiserer de samme rettskrivingsproblemene som øvingsheftet. Oppgavene er mange og varierte, både når det gjelder form og innhold. Noen steder skal eleven klikke på ett av flere svarforslag, andre steder skal han klikke på feilskrevne ord. Noen steder gjelder det å skrive korrekte ordformer, andre steder bare én eller få manglende bokstaver. I noen oppgaver skal eleven sortere ord ved å merke og klikke, eller ved å flytte orda i horisontal eller vertikal retning. Enkelte oppgaver gir også fartstrening, men farten kan på en enkel måte reguleres. De fleste oppgavene er lette å forstå. De gir elevene utfordringer av ulik vanskegrad innenfor områder der mange har problemer med rettskrivinga. Forfatterne har valgt ut emner der ferdigheter kan øves på denne måten, og der det er et poeng å automatisere riktig ordbilde.

For mange elever vil det være mer motiverende å arbeide med disse oppgavene på nettet enn i øvingsheftet fordi de får tilbakemelding med en gang. Dessuten synes mange at det er mer moro å arbeide ved datamaskinen, i alle fall som ei avveksling. Siden det er lagt inn mange ulike oppgavetyper, får eleven også anledning til å bruke dataverktøyet på forskjellige måter. Nettstedet er altså et supplement som vil kunne gi mange elever økt motivasjon i arbeidet med rettskriving og ordlistebruk. I tillegg kan en del få større læringsutbytte innenfor pro-

blemområdene i rettskrivinga fordi de lettere får automatisert de riktige bokstavkombinasjonene og ordbildene gjennom skjermbildet.

Tilbakemeldingene eleven får på innsatsen sin, varierer noe. Noen steder gis tilbakemeldinga fortløpende i form av et prosenttall og ei søyle, andre steder kommer tilbakemeldinga først når en klikker på sjekk-knappen. I noen av oppgavene kan en gå inn og prøve å rette det som viste seg å være feil, og så be om ny kontroll av svara. Opplysninger om progresjonen fra det ene forsøket til det neste gis også på ulik måte.

Det nederste menyvalget er et forum der eleven kan skrive innlegg og delta i diskusjon med andre elever om relevante emner. Dette diskusjonsforumet kan brukes som ledd i språkarbeidet, individuelt og på klassenivå. Også her har læreren en viktig rolle som veileder og inspirator. Kanskje diskusjonsforumet først og fremst blir en arena for differensiert og individualisert språkarbeid? Her går også veien til kommunikasjon med forfatterne, jf. tidligere omtalt oppgave i øvingsheftet.

5.3. Manglende kvalitetssikring

Nettstedet skal være et tilbud til elever på mellomtrinnet, uavhengig av opplæringsmål. Derfor er det en bokmålsdel og en nynorskdel. Da er det lite brukervennlig overfor elever med nynorsk som opplæringsmål at forsida og feilmeldingssida bare fins på bokmål. Men nynorskdelen av nettstedet fortjener en særlig kommentar når det gjelder den språklige utforminga. En del av instruksjonene er faktisk skrevet på bokmål, for eksempel "Velg kategori og klikk på de rette ordene!", "Fortsett med neste oppgave" og "Sjekk svarene". Det samme gjelder tilbakemeldingene, for eksempel "Ditt beste resultat på denne oppgaven er X %." På noen av sidene forekommer samme ord med forskjellige (og ukorrekte) stavemåter. Ett sted brukes ordformene **rekkjefølgje**, **rekkefølge** og **rekkefølge**, et annet sted brukes ordformene **namna** og **navnene**. Videre er ordforma **antall** brukt. Dette er uakseptabelt på et nettsted der det dreier seg om ordlistebruk og rettskriving. Elever med nynorsk som opplæringsmål må tilbys et nettsted med feilfritt og godt språk. Her må det gjøres et oppryddingsarbeid umiddelbart.

Gjennomgående (i både bokmåls- og nynorskdelen) brukes ordforma **rettandel**. Den er verken velvalgt eller brukervennlig etter mitt skjønn. Følgende tilbakemelding brukes også gjennomgående (med ulike tallverdier): "12 rette av 12 mulige er godkjent etter 1 forsøk (100,0 %)." Denne ytringa er pleonastisk og lite egna som mønster for elever som skal lære å uttrykke seg godt.

Under arbeidet med oppgavene fant jeg en teknisk feil i tilbakemeldingsfunksjonen til flere oppgaver ("Sj eller skj?" – både bokmål og nynorsk – og "j-lyden" – bokmål) idet ikke alle riktige svar blir godtatt. En del av de tilbakemeldingene brukeren ellers får, er også vanskelige å forstå. Det ser blant annet ut til å være et teknisk problem i oppdateringa av det beste resultatet når brukeren gjør nye og bedre forsøk. Slike tekniske feil blir kanskje mer uheldige enn fasitfeil ellers, fordi eleven arbeider individuelt og er opptatt av hurtig tilbakemelding.

6. Heile pakka

Ordlista, øvingsheftet og nettstedet utfyller hverandre. De elevene som får mulighet til å ta alle delene i bruk, vil møte et gjennomtenkt og heilhetlig opplegg, der ordlista brukes heile tida, mens øvingsheftet kanskje først og fremst brukes i 5. (og 6.) klasse, og nettstedet gjerne spiller større rolle i (6. og) 7. klasse og ellers som ledd i differensiert og individualisert språkarbeid.

Kulbrandstad, Veka og Øygarden har gjort et omfattende og viktig arbeid for å fornye og friske opp ordlistesjangeren. Etter mi vurdering er *Ordrett* godt tilpassa målgruppa, med en fin balanse mellom nødvendige forenklinger og inspirerende utfordringer.

7. Sluttmerknad

Ordrett er her omtalt ut fra relevante forutsetninger, det vil si gjeldende rettskriving og L97. Situasjonen er imidlertid under endring på flere måter nettopp nå. Det arbeides med et nytt læreplanverk som skal gjøres gjeldende fra høsten 2006. Det kan få betydning for neste utgave av Ordrett, men langt viktigere er naturligvis de rettskrivingsendringene som gjelder fra 1. juli 2005. I den nye rettskrivingsnormalen for bokmål går en del lite brukte former ut, mens tradisjonelle former som er mye brukt, blir godkjent. Dessuten forsvinner skillet mellom hoved- og sideformer i bokmål. Når det gjelder nynorsk, er ikke endringene store nå. Rettskrivingsendringene fører til at ordlistepakka må omarbeides på mange punkt for at den skal være i samsvar med den nye virkeligheten.

Litteratur

Hellevik, Alf 2001: *Nynorsk ordliste*, 9. utgåva. Oslo: Det Norske Samlaget.

Hjulstad, Håvard og Lars Sødal 2001: *Bokmålsordliste*, 1. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget.

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) 1996. Oslo: Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement.

Magnhild Vollan
høgskolelektor
Institutt for nordisk og mediefag
Høgskolen i Agder
Sørvisboks 422
N-4604 Kristiansand S
magnhild.vollan@hia.no